

היצוא

1. קווי ההתפתחות העיקריים

היצוא צמח ב־1978 וב־1979 ב־4 אחוזים בכל שנה, לאחר צמיחה נמרצת בשנתיים הקודמות (13 אחוזים בממוצע שנתי)¹. הנסיגה בצמיחה חלה בעיקרה במגזרים, שבהם הערך המוסף נמוך: יצוא היהלומים ותזקיית הדלק בין המוצרים, ויצוא שירותי התחבורה — בין השירותים. יצוא המוצרים האחרים עלה ב־9 אחוזים בשנים 1978 ו־1979, שיעור הנמוך אך במקצת ממגמת הגידול הרכ־שנתי. יצוא הערך המוסף בשירותים צמח ב־11 אחוזים, שיעור הגבוה מהמגמה הרכ־שנתית בקבוצה זו. תוך כדי כך נמשכה מגמת הגידול בחלקו של היצוא בתוצר ובשימושים העסקיים והוא תרם כמחצית מגידול התוצר בשנה הנסקרת.

צמיחת היצוא ב־1979 נתמכה כתפנית בהתפתחות המחיר היחסי של היצוא: עליית המחירים ביצוא היתה השנה גבוהה יותר מעליית מחירי השימושים המקומיים העסקיים, בניגוד לשנה הקודמת. במקביל הלכה ותפתה הסובסידיה הגלומה במחיר האשראי דרך קרנות היצוא, והגיעה ל־20 אחוזים משער החליפין. תופעה זו הפכה את קרנות היצוא ממכשיר שנועד מלכתחילה להבטיח זמינות אשראי לפעילות היצוא — למכשיר סיכסוד מובהק. הרחבת הסיכסוד נבעה מהאצת האינפלציה ומפיגור בהתאמת הריבית בקרנות לקצב מרוצתה. שיטה זו של סיכסוד יצוא נושאת עמה — נוסף על חסרונות האופייניים לכל תמריץ שלא בדרך שער החליפין, — מספר חסרונות: העקרוני שבהם הוא חוסר הקשר שבין רכיב הערך המוסף ביצוא, לבין גודל הסובסידיה. יש בכך משום עידוד רב יותר ליצוא בעל ערך מוסף קטן יותר, ויצירת תמריץ ליצוא העלול להיות בלתי כדאי, מנקודת ראות המשק. היקפן הגדול של קרנות היצוא מציב מגבלה קשה על ניהול מדיניות מוניטרית, וכך כרוך היה ריסון היקפו של האשראי הכנקאי ב־1979 — תוך זמינות מלאה של אשראי ליצוא — כריסון קיצוני של האשראי למגזרים אחרים במשק, ועלייה רבה במחירי². מצב זה קורא לשינוי תוך גיוון אמצעי העידוד ליצוא. בתקופה זו, שבה גוברת הצמידות בין פירות

¹ שיעורים אלו מתייחסים לסך היצוא, (כולל היצוא לשטחי הממשל), שירותים המותאמים ליבוא המוצרים, ס"ף, הכוללים תקבולים לגורמי ייצור ישראליים מחו"ל, ולמעט תקבולי ריבית של הסקטור הציבורי. להלן נפירד את הדיון ביצוא המוצרים בין יהלומים ודלק לבין מוצרים אחרים, כדי לבודד מצרף, הרגיש, יחסית, לשינויים במחיר היחסי ולהתפתחויות במשק. ענף היהלומים הוצא מכלל הדיון הכולל בשל משקלו הרב בסחר היהלומים העולמי ורגישותו הנמוכה לגורמים המשפיעים על היצוא האחר, ויצוא תזקיית הדלק נידון בנפרד, בהיותו קוניקטוראלי, במדה רבה, וכמותו נתונה לתנודות חדות. למצרף הנדון נוסף את יצוא שירותי התחבורה, התירות וסעיף השירותים האחרים — מסיבות דומות, שיובא בהמשך. קבוצת שירותים זו תכונה "קבוצה א'", והמצרף כולו — יצוא מוצרים, למעט יהלומים ודלק ושירותים קבוצה א' — מכונה כלוחות "יצוא א'", וכגוף הניתוח, כשאין איפיון נוסף — משמעותו "יצוא א'". מצרף זה מקיף כשני שלישים מסך היצוא — למעט יצוא לשטחי הממשל.

² היקף קרנות היצוא הגיעו במהלך זה ל־52 אחוזים מסך האשראי הכנקאי במשק.

לוח ה' 1

אינדיקטורים להתפתחות היצוא ושוקי היצוא, 1975 עד 1979

1979	1978	1977	1976	1975	
(מיליוני דולרים)					
א. היצוא					
8,398	6,960	5,873	4,743	4,021	1. סך היצוא
4,277	3,685	2,937	2,278	1,810	2. מזה: מוצרים
3,589	2,815	2,385	1,993	1,782	3. שירותים
532	460	551	472	429	5. יצוא לשטחי הממשל
(העלייה או הירידה —)					
לעומת התקופה הקודמת, אחוזים					
1979	1978	1976 1977	1973 1975	1973 1979	
ב. הגידול הכמותי ביצוא					
4	4	13	4	6.5	1. סך היצוא ¹
2	—2	17	3	6	2. יצוא מוצרים ²
9	9	19	3	9.5	3. יצוא המוצרים, למעט יהלומים ודלק ²
7	14	10	2	8	4. סך השירותים ¹
8	19	14	3	9.5	5. שירותים — קבוצה א' ³
8.5	13	17	3	9.5	6. יצוא א — מוצרים (למעט יהלומים ודלק) ושירותים קבוצה א'
ג. הגידול הכמותי בערך המוסף⁶					
5.5	2	19	4	7.5	1. ביצוא המוצרים ²
9	8	19	3.5	9.5	2. ביצוא המוצרים למעט יהלומים ודלק ²
11	20	15	2	9.5	3. בשירותים — קבוצה א' ³
9.5	11.5	17.5	3	9.5	4. במוצרים (למעט יהלומים ודלק) ובשירותים קבוצה א'
ד. הגידול הכמותי בשוקי היצוא					
6	5.5	8	5.5	6	1. השינוי ביצוא מארצות התעשייתיות
8	5.5	9	2	5	2. השינוי ביבוא הארצות והתעשייתיות
ה. הגידול היחסי ביצוא					
47	44	42	29		1. היחס בין היצוא ⁴ לבין השימושים המקומיים העסקיים ⁵
24	22.5	21	16.5		2. משקל היצוא התעשייתי בתפוקה התעשייתית

- (1) השירותים מוחאמים ליבוא מוצרים סף. למעט חקבולי רכיבת של הסקטור הציבורי, וכולל תקבולים לטרמי ייצור ישראליים מחוץ לארץ — לפי הגדרת השירותים בחשבונאות הלאומית.
- (2) לפי הגדרות סחר חוץ. למעט יצוא לשטחי הממשל. (ראה גם לוח ה-4).
- (3) תחבורה, חירות ושירותים אחרים. למעט יצוא לשטחי ממשל. (ראה גם לוח ה-6).
- (4) כמוגדר בשורה ב' 6 לעיל.
- (5) שימושים מקומיים כמחירי גורמי ייצור, למעט יבוא ביטחוני ישר. שירותי דיור ותוצר סקטור ציבורי ומלכ"ר. היחס מחושב כמחירים שוטפים מחושב כמחירי 1978.
- (6) המקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עיבודי בנק ישראל. סעיף ד — נתוני קרן המטבע הבינלאומית. SDR.U.S.

נומינלי לבין עליית מחירים מקומית, מאבדת מדיניות שער החליפין מעילותה בעידוד היצוא. לפיכך, עשויה מדיניות של שימת דגש על ריסון ביקושים מקומיים תוך הורדת מכסים בדרגת, לשמש כתפקיד זה, מה גם שהיא תואמת את הצורך שבריסון עליית מחירים.

ניתוק קשרי הסחר עם איראן, בתחילת 1979, היווה גורם בולט, להתפתחות היצוא בשנת 1979. תהליך ההתאמה למצב החדש, עם שהחשש לקראת תום השנה, לא נשלם עדיין, והותיר רישומו הברור על נתוני היצוא, בעיקר במגזר היצוא הביטחוני, יצוא שירותי התחבורה, יצוא ענפי בעלי החיים בחקלאות ובמספר ענפי משנה נוספים. הסחר העולמי גדל בשנה זו בדומה לשנה הקודמת³, וכך מחקבלת אפוא במשולב השפעה בולטת ב-1979 מצד הביקוש העולמי לתוצרת ישראלית. מהלך התפתחותם של הביקושים המקומיים השתנה אף הוא ב-1979: התאוששות הביקושים ב-1978, והציפיות שנוצרו להמשך החשת הפעילות הכלכלית, תרמו להפנית חלק גדול יותר מגידול התפוקה ב-1978 לשוק המקומי, באותם ענפים העומדים בפני ביקוש מקומי מתחרה הנגזר מהצריכה הפרטית והשקעות הסקטור הפרטי. במרוצת שנת 1979, משלא נתממשו הציפיות

לוח ה' - 2

היצוא, תוספת היצוא והערך המוסף בשנת 1979

היצוא	תוספת היצוא	התפלגות תוספת היצוא	הערך המוסף		התפלגות תוספת היצוא	הערך המוסף		אחוז הערך המוסף בתוספת היצוא
			ביצוא	בתוספת ליצוא		ביצוא	בתוספת ליצוא	
(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)
א. יצוא המוצרים	4,355	594	59	2,525	445	57	58	75
1. היצוא החקלאי	556	101	10	451	82	10	81	81
2. היצוא התעשייתי ¹	3,799	493	49	2,074	363	46	55	74
מזה: יהלומים	1,224	93-	9-	346	26-	3-		
מתכת ואלקטרוניקה	967	172	17	672	120	15		
כימיה	505	166	17	259	85	11		
תעשייה אחרת	1,103	248	24	797	181	23		
ב. יצוא השירותים -								
קבוצה א'	2,197	412	41	1,664	341	43	76	83
מזה: תחבורה	874	38	4	552	24	3		
תיירות	787	195	19	630	156	20		
שירותים אחרים	536	179	18	482	161	20		
ג. סך הכול	6,552	1,006	100	4,189	786	100	64	78

(1) יצוא המוצרים הכלול כאן הוא יצוא פו"כ לפי מערכת סחר חוץ "היצוא האחר" (ראה לוח ה' 4) נכלל כאן ביצוא התעשייתי. יצוא השירותים הוא יצוא קבוצה א', כמוגדר גם בלוח ה' 6. הערך המוסף השוטף נגזר כאן ממערכת תשומה-תפוקה שמקדמיה נאמדו לשנת 1972/1973 המקדמים לשירותי תיירות ושירותים אחרים הם לפי הנחה, החישוב נעשה במחירי 1979.

³ ראה לוח ה' 1: יצוא הארצות התעשייתיות. יבוא הארצות התעשייתיות, שהן ארצות היעד העיקריות של היצוא הישראלי, כולל סחר בחומרי גלם. שבו אין ליצוא הישראלי חלק (פרט למחצבים). יצוא הארצות התעשייתיות דומה באופיו ליצוא הישראלי, ויכול לשמש קירוב לשינויים בשוקי היצוא של ישראל, אם כי ארצות היעד שלו אינן תמיד זהות עם אלו של ישראל.

במלואן כאשר הגידול בביקוש הופנה ברובו ליכוא, ניכרה הסטה חוזרת, מוגבלת בהיקפה למספר ענפים, לשוקי חוץ.

מעבר להתפתחויות המיוחדות לכל שנה, פעלה גם ב-1979 המגמה ארוכת הטווח, המשתקפת בגידול חלק היצוא כתוצר וכשימושים העסקיים, ונשענת על היתרון בהתמחות בייצור, שבמשק קטן כישראל ניתן להשיגו רק דרך ייצור ליצוא. מגמה זו מטופחת זה שנים במדיניות סיבסוד השקעות במפעלי יצוא של הסקטור הפרטי⁴ ופיתוח כושר הייצור ליצוא באותם מגזרים שהממשלה משפיעה עליהם ישירות דרך בעלות או הכוונה (במיוחד בתעשייה הביטחונית, ענפי הכימיה, המחצבים ועוד).

בחינת תרומת ענפי היצוא השונים לתוספת היצוא⁵ מצביעה על שינויים בשנים האחרונות: חלקו של היצוא התעשייתי, למעט יהלומים, בתוספת היצוא, הלכה וגדלה, לכדי מחצית ויותר ב-1979; יצוא השירותים (קבוצה א') תרם כ-40 אחוזים נוספים, והיצוא החקלאי — את העשירית הנוותרת. צמיחתם המהירה, יחסית, של ענפים שבהם רכיב הערך המוסף גבוה, מתבטאת בעליית רכיב הערך המוסף הכולל: 78 אחוזים בתוספת ליצוא לעומת 64 אחוזים בממוצע ביצוא. זאת בהמשך לגידול רצוף ברכיב הערך המוסף ביצוא מאז 1974. תופעה זו קשורה בהתפתחות היהלומים: יצוא היהלומים ירד כמותית ב-1978 וב-1979. ירידה זו נובעת מצמצום הביקוש העולמי לתוצר הענף, על רקע עלייה גדולה במחיר, שאירעה בשנים 1977 ו-1978. תוך כדי עליית המחירים, נצבר מלאי גדול בענף בשנים אלו. מגמת הצבר המלאי התהפכה מאז 1978, עם התפגת שחלה בתנאי הסחר של הענף. (דיון מפורט יותר — ראה סעיף ג').

2. הגורמים המשפיעים על היצוא

קצב הצמיחה המואט בסך היצוא, זו השנה השניה⁶, נובע רובו ככולו משתי התפתחויות מיוחדות, וחיצוניות ביסודן לתנאי המשק הישראלי ולכוחות הכלכליים הפועלים בו: הירידה הכמותית ביצוא היהלומים, שהגיעה ל-12 אחוזים בשנה הנסקרת (לאחר ירידה של 17 אחוזים בשנה הקודמת), תורמת כשלעצמה ירידה של כ-4 ביצוא הכולל. ההשפעה של הפסקת היצוא לאיראן שקולה היתה מלכתחילה לכדי 5 אחוזים ויותר מן היצוא (יצוא א') ובתהליך ההסבה ומציאת שווקים תחליפיים היה משום פיצוי חלקי לאובדן שוק זה.

סגירת השוק האיראני באחת בפני היצוא הישראלי הוותה זעזוע חריף למדי לחזית רחבה של ענפים ומפעלים. יצוא המוצרים הישראלי האזרחי לאיראן הסתכם בשנת 1978 ב-97 מיליון דולר, מזה כמחצית (45 מיליון דולר) יצוא ענפי מתכת ואלקטרוניקה, 21 מיליון דולר נוספים בענפי הכימיה, 12 מיליון דולר, יצוא חקלאי (ברובו הגדול — ענפי בעלי חיים). והיתר — בענפי התעשייה האחרים. נוסף על כך התרחש יצוא מוצרים ביטחוני בממדים ניכרים. בשל משבר איראן, לא גדל היצוא במגזר הביטחוני בכמותו ב-1979, לאחר גידול מהיר מאד בשנה הקודמת, ומספר מפעלים אף נצבו בפני קשיים ניכרים. כן פגע זעזוע זה ביצוא השירותים. את ההיקף המלא של פגיעה זו קשה לאמוד — אך בשירותי התחבורה בלבד היתה ירידה של כ-100 מיליון דולר, הקשורה בעיקרה בהובלת דלק מאיראן לגמלים אחרים.

התגובה על סגירת השוק האיראני היתה שונה בענפים שונים, לפי כושר הסתגלותם ומציאות שווקים תחליפיים. בחלק מהענפים ניכרת, כאמור, הפגיעה בירידה כמותית או בהאטה חריפה בפעילותם; לאחרים — נמצאו שווקים תחליפיים, אולם יש לשער, שגם הם ניזוקו — אולי

⁴ אין בנאמר כאן משום המעטה בחסרונות השיטה: הכנסת עיוותים בהקצאה ויצירת רווחי הון, בין היתר.

⁵ ראה לוח ה-2. היצוא כאן כולל את יצוא המוצרים כולו ואת יצוא השירותים, קבוצה א'.

⁶ יצוא סך מוצרים ושירותים.

לוח ה' - 3

השינוי במחירי היצוא ואינדיקטורים לכדאיות היצוא, 1973 עד 1979

בתוספת הסובסידיה הגלומה
בקרנות היצוא

1979	1978	1979	1978	1977	1976	1975	1974	1973	
מחירי יצוא א' ¹									
									1. השינוי במחירי יצוא א'
90	50	81	49	43	24	47	41	20	2. השינוי במחירי מוצרים למעט יהלומים ודלק
104	46	91	44	44	18	51	41	25	3. השינוי במחירי שימושים מקומיים עסקיים
		70	62	37	27	38	39	22	4. השינוי במחירי יצוא יחסית למחירי שימושים מקומיים עסקיים [(1)/(3)]
12	-7	7	-8	4	-2	6	2	-2	5. השינוי במחירי מוצרים למעט יהלומים ודלק, יחסית למחירי שימושים מקומיים עסקיים [(2)/(3)]
20	-10	12	-11	5	-7	9	1	2	
אינדיקטורים לכדאיות היצוא התעשיית ²									
		14	14	8	-1	2	25	20	1. השינוי במחירי היצוא (בדולרים)
62	38	46	37	27	26	34	11	5	2. השינוי בשער החליפין האפקטיבי ביצוא ³
4.5	3	-6	2	2	-2	4	-5	3.5	3. השינוי בתמורה ליצוא יחסית למחיר התשומות
4	3.5	-6	3	4	-2	5	-6	6	4. השינוי בתמורה ליצוא יחסית לתמורה בשוק המקומי
									5. השינוי בתמורה לערך המוסף ביצוא יחסית לשכר ליחידת תפוקה
10	3	-9.5	1	-1	-3	9	1	8	

- (1) יצוא מתגרים (למעט יהלומים ודלק) ויצוא שירותים קבוצה א' הכוללת תחבורה, תיירות ושירותים אחרים. ראה גם לוח ה' 6. שימושים מקומיים במחירי גורמי ייצור, למעט יבוא ביטחוני ישיר, תוצר סקטור ציבורי ומלכ"ר, ושידחי דיור זקופים.
- מחירי היצוא נגזרו כמנה של שינוי היצוא בשער החליפין האפקטיבי ושינוי כמותי כמתקבל מתוך מערכת סחר חוץ.
- (2) היצוא התעשייתי - למעט יהלומים דלק ומחצבים, ראה פירוט והסבר בלוח נספח ה' 3 הערות המצורפות אליו.
- (3) כולל תמריצים ליצוא - עד תום שנת 1977.

במחירים שהשיגו באותם שווקים. כושר ההסתגלות הגבוה ביותר כלט בענפי המתכת-אלקטרוניקה, שביצואם חל גידול מרשים למרות הפגיעה הכבדה, תוך הסבה שחיבה, כך ניתן לשער, הוצאות התאמה.

בחינת מהלך מחירו של היצוא וכדאיותו ליצואן מתמקדת באותם חלקים, המוכיחים רגישות יחסית למחיר: יצוא א', ובתוכו יצוא המוצרים (למעט יהלומים ודלק) והיצוא התעשייתי. חישוב מחירי הערך המוסף ביצוא – דהיינו מחיר התוצר ביצוא – כנגד רכיבי תוצר אחרים, כרוך בהנחות, שרירותיות בחלקן. כקירוב למהלך מחיר יחסי זה מוצג בלוח ה'3 מחיר היצוא כנגד מחירי השימושים המקומיים המתחרים בו ישירות – השימושים המקומיים העסקיים⁷. אינדיקטור זה מצביע על הרעה חדה במחיר ב-1978, ושיפור, שאין בו משום פיצוי מלא, ב-1979. משנלקחת בחשבון הסובסידיה הגלומה באשראי דרך קרנות היצוא במלואה, מתקבל שיפור מצטבר בשנתיים של 4 אחוזים ביצוא א', ושיעור כפול מזה במוצרים, שכן קרנות היצוא נבנו מעיקרן לפי מידות יצוא המוצרים.

האינדיקטורים לכדאיות היצוא התעשייתי (לוח ה'3) בוחנים את התפתחות מחירי היצוא מזווית ראייה שונה: השניים הראשונים הם מדד התמורה ליצוא, יחסית למחירי התשומות, ומדד התמורה ליצוא, יחסית לתמורה בשוק המקומי. שניהם מורים על שיפור בכדאיות היצוא ב-1979 ועל הרעה – כאשר מנכים מהתמורה ליצוא את רכיב הסובסידיה באשראי⁸.

מדד התמורה לערך המוסף ביצוא, יחסית לשכר ליחידת תפוקה, לוקח בחשבון את התפתחות שער החליפין והשינוי בתנאי הסחר, ולפיכך הוא מורה ישירות, על התפתחות הרווחיות בייצור ליצוא תעשייתי. אינדיקטור זה מדגיש ביתר שאת את השפעתן של קרנות היצוא על התפתחות הרווחיות ביצוא התעשייתי בשנה הנסקרת, שכן הסובסידיה מיוחסת כולה לערך המוסף ביצוא. הירידה הנמדדת לפי אינדיקטור זה, ברווחיות היצוא ב-1979 היתה של 9.5 אחוזים, אלמלא הסובסידיה באשראי; הכללת הסובסידיה הופכת את הכיוון מיידה – לתוספת רווחיות ב-10 אחוזים. ייתכן שיש בעובדה זו משום הסבר לעליית השכר הגבוהה, ששולמה בענפי היצוא, ולמקורותיה.

יש להיזהר מלייחס לסובסידיה דרך האשראי יעילות שווה לזו המיוחסת לשינוי בשער החליפין. וזאת בשל אופן חלוקתה. נוסף על כך, היא כרוכה במספר חסרונות, שעוצמתם גברה השנה עם עליית שיעור הסובסידיה. עלייה זו נבעה מפיגור בהתאמת שערי הריבית בקרנות במטבע מקומי לשער הריבית על אשראי חופשי, והן מכך, שלא הוטלה תוספת של 12 אחוזים על קרנות היצוא במט"ח (כפי שהוטלה על האשראי החופשי במט"ח).

החיסרון העיקרי, הטמון בסיכסוד היצוא דרך האשראי, בניגוד לשינוי בשער החליפין, החל על הערך המוסף ביצוא, הוא סיכסוד מפורש של יבוא לשם יצוא, מעבר להבטחת זמינות האשראי, המסייעת ליצואן בתקופה של ריסון באשראי. יש לשאוף, על כן, להתאים את הריבית בקרן "יבוא לשם יצוא", לריבית על האשראי החופשי, שכן אין כל תועלת, מנקודת ראות המשק, בסיכסוד רכיב היבוא. אלא שגם הקרנות האחרות אינן מבחינות היטב בין הערך המוסף לבין רכיב היבוא. קרן ייצור לשם יצוא, שבאמצעותה ניתנה מרבית הסובסידיה, מממנת את הייצור הן לפי גודלו של רכיב הערך המוסף (התחשיבי – ואף זה ניתן להטיה) והן לפי אורך הזמן הנדרש לייצור ("מחזוריות היצור") וכך מאבדת את צמידותה לרכיב הערך המוסף.

⁷ גם מדד זה אינו נקי מהנחות רבות בדרך חישובו, אך כולן, ונוספות עליהן, כרוכות בחישוב מחיר התוצר ביצוא יחסית למחירי התוצר. כיוון שהשניים מראים על התפתחות דומה – הובא רק הראשון.

⁸ יתכן שההרעה נובעת מסיבות טכניות: התמורה ליצוא מנוכה מהשפעת הסובסידיה בעוד שמחירי התשומות, ומחירי השוק המקומי משקפים כבר, חלקית, את ההתאמה לתמורה הכוללת ביצוא. התוצאה – הרעה במדד.

הסובסידיה בקרנות היצוא, 1977 עד 1979

	1979	1978	1977
1. ריבית על אשראי חופשי בל"י ¹	115.5	64	64
2. ריבית בקרן ייצור ליצוא	15	12	12
3. ריבית על אשראי חופשי במט"ח ²	23.5	11.5	8
4. ריבית בקרן יבוא לשם יצוא ומימון משלוחים	4.75	4	5.5
5. הסובסידיה הנובעת מכל הקרנות — בל"י לדולר יצוא ³	5.11	1.41	0.90
6. שער החליפין האפקטיבי ביצוא ללא הסובסידיה	25.40	17.46	12.74
7. החמריץ הגלום בסובסידיה [(6)/(5)] (אחוזים)	20	8	7

- (1) ריבית אפקטיבית ממוצעת כח"ד.
 (2) ב-1977, עד הרפורמה במטבע חוץ, לא ניתן היה לקבל אשראי חופשי במט"ח. שיעור הריבית חושב, ככשנתיים הבאות, כריבית על היורו-דולר, בתוספת מידוח של 2 אחוזים לבנקים. ב-1979 נוספה לריבית תוספת של 12 אחוזים בידי בנק ישראל.
 (3) כלולות בחישוב ובניתוח 3 מתוך קרנות היצוא: "קרן ייצור לשם יצוא", "קרן יבוא לשם יצוא" וקרן "מימון משלוחים". הללו מכוונות ברוכנ ליצוא התעשייתי, למעט יהלומים, וליצוא החקלאי למעט הדגים. זהו היצוא הנכלל בחישוב זה.

"קרן מימון משלוחים" נועדה לגשר בין עיתוי הוצאות הייצור לבין עיתוי תמורות היצוא, ומממנת אשראי ספקים, המוזרם לרוכשי היצוא, תוך הבטחת שער החליפין בין מועד אספקת המוצרים לבין קבלת התמורה. תוך כדי כך מקבל גם כאן היצואן סובסידיה, בשל אי התאמת הריבית לשיעור הריבית האשראי החופשי, זאת ללא קשר לרכיב הערך המוסף. יש להדגיש עוד את הקושי בהפעלת מדיניות מוניטרית, הבאה לקבוע את היקף האשראי כמשק, תוך הבטחת זמינות מלאה ליצוא. קושי זה הורגש בשנת 1979: תוך צמצום היקף האשראי הכולל במשק, עלה חלקו של האשראי ליצוא לכדי 52 אחוזים. זאת ועוד: הסובסידיה לאשראי, בהיותה תמריץ ליצוא, אינה חלה כלל על תחליפי היבוא, שלא כשינוי בשער החליפין. תרומתם של הללו למאזן התשלומים אינה שונה, עקרונית, מתרומת היצוא. חלק מתחליפי היבוא מוגנים במכסים, אולם בשל תחולות שונות, אין העיות מקזז את ניוקו של רצוהו.

מעבר לגורמים המיוחדים שפעלו בשנת 1979, פועלת מגמה ארוכת טווח של בניית כושר ייצור המכוון ליצוא, הנותנת פריה מדי שנה. תרומתה של מגמה זו בולטת השנה בגידול הנמשך בענפי הכימיה, בענפי המתכת-אלקטרוניקה, (שבהם נוצר חלקית, עודף כושר ייצור, בשל עצירת הגידול במגזר הביטחוני) ובתעשיות הקלות — ובעיקר אופטיקה ותכשיטי זהב. בניית כושר הייצור המופנה ליצוא משתקפת בהצטברות ההשקעות משנת 1975 ובעליית אחוז היצוא כתפוקה בכל ענפי התעשייה (ראה לוח ה'5).

לרפורמה במטבע חוץ, בשלהי 1977, עם האחדת השערים שהיתה כרוכה בה, עשויות להיות השפעות מאוחרות על היצוא בשנת 1979. מצד אחד, חשפה האחדת השערים את חוסר הכדאיות של יצוא, שהתפתח בצל תמריצי היצוא. יש לשער, שהיתה לכך השפעה ממתנת על גידול היצוא ב-1978, והמעבר ליצוא אחר ניכר השנה. מנגד — אפשר שמגזרים ביצוא, שנהנו משיעור פחות גבוה יחסית עם האחדת השערים מיצו את השיפור, תוך צמיחה מואצת בשנת 1978, שמתנה במקצת ב-1979.

לוח ה' 4
יצוא המוצרים, ער 1975

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת												
ב כ מ ו ת				ב מ ח י ר								
1975	1976	1977	1978	1979	1975	1976	1977	1978	1979	1975	1976	1977
1975	1976	1977	1978	1979	1975	1976	1977	1978	1979	1975	1976	1977
(מיליוני דולרים, מחירים שוטפים)												
278	325	385	455	556	7	9.5	8	8	14	9	7	14
177	172	190	203	255	4	0	—4	5	20	11	4	20
101	153	195	252	301	9	24	21	9	9	7	12	9
1,518	1,939	2,554	3,240	3,725	3	19	—3	2	13	30	9	13
297	455	615	795	967	19	37	12	10	11	16	5	11
186	222	270	339	505	13	22	3	30	37	7	—5	37
548	712	1,003	1,317	1,224	18	14	21	9	6	58	21	6
84	61	77	78	102	2	12	—17	—12	27	7	—20	27
125	154	178	211	253	—4	13	2	7	12	16	5	12
162	196	222	255	348	—4	10	1	17	17	13	7	17
116	139	189	245	326	—3	20	6	14	17	21	7	17
971	1,227	1,551	1,923	2,501	3	24	9	10	19	14	2	19
51	62	47	66	74	0	16	6	16	19	14	2	19
1,847	2,326	2,986	3,761	4,356	3	16	0	2	13	27	9	13
1,300	1,615	1,984	2,444	3,131	3	20	9	9	18	13	3	18
1,835	2,306	2,963	3,716	4,301	3	7	—2	2	13	27	9	13
370	392	466	390	446								
2,180	2,670	3,403	4,075	4,723								

(1) מחכת בטיסית, מוצרי מחכת, מכונות, כלי הובלה חשמל ואלקטרוניקה.

(2) למעט יצוא מיוחד. יהלומים נרשמו בלוח זה בכל מקום נטר. יצוא אחר — נרשם ברוטו, אלא אם צוין אחרת.

(3) עץ, נייר, דפוס והוצאה לאור, גומי ופולסטיק, מינרלים אל מתכתיים ותעשיות שונות.

(4) יצוא מותאם למערכת סחר חוץ, ראה גם לוח ה' 1א.

(5) כולל יצוא לשטחי הממשל ומותאם למאזן התשלומים החשבונית הלאומיים. ראה לוח ה' 1א.

המקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה — נתוני סחר חוץ.

זאת ועוד: כמדי שנה, פעלו גורמים מיוחדים בכל ענף וענף. המשקל הרכ הנודע, לעתים, לגורמים מיוחדים אלו, נובע בין השאר, מריכוזיות היצוא הישראלי, שבו 24 מפעלים מייצאים כמחצית מכלל היצוא. על מקצת מהתפתחויות אלו נעמוד בשני הסעיפים הבאים.

3. יצוא המוצרים⁹

סך יצוא המוצרים (למעט יצוא לשטחים) גדל ב-1979 ב-2 אחוזים, לאחר ירידה של כ-2 אחוזים ב-1978. הירידה ב-1978, כמו העלייה המתונה ב-1979, משקפת בעיקרה את הירידה ביצוא היהלומים (ב-1979 — גם את הירידה ביצוא הדלק). בניכוי ענף היהלומים ויצוא תזקי הדלק, גדל יצוא המוצרים ב-1979 בדומה לשנה הקודמת, ב-9 אחוזים אך גם שיעור זה מהווה האטה בהשוואה לשנתיים הקודמות. ביצוא המוצרים לשטחי הממשל חל צמצום כמותי, נוסף על הירידה הנומינלית ב-1978.

בחינת התפתחות היצוא על פני השנה מופרעת בשל קיומן של עסקאות גדולות המתבצעות במספר ענפי יצוא, שעיתוין יוצר אי רציפות בהתפתחות על פני השנה. עם זאת, ניתן להסיק על קיום מגמת האצה ביצוא ההעשייתי (למעט יהלומים ודלק), הנמשכת גם ברביע הראשון של שנת 1980:

שיעור השינוי הכמותי, (מחצית שנה לעומת אותה מחצית בשנה הקודמת)

	1978	1979
מחצית ראשונה	17	10
מחצית שנייה	3	14

בתעשייה¹⁰ נתחדשה מגמת העלייה במשקל היצוא בתפוקה התעשייתית, מגמה שנעצרה ב-1978 (משקל היצוא בתפוקה עלה ב-1979 ל-24 אחוזים, לאחר 22.5 ו-22 אחוזים ב-1978 וב-1977, בהתאמה). עלייה זו במשקל הכולל נובעת מגידול חלקו של היצוא בתפוקת שתי קבוצות ענפים: האחת — ענפים, שבהם התפתח כושר ייצור המכוון ליצוא, והתפתחות יצואם נקבעת על ידי הבשלת ההשקעות במשולב עם התפתחות הביקוש העולמי לתוצרם. בקבוצה זו נכללים ענפי הכימיה, התכשיטים, כלי ההובלה, האשלג והפוספטים. האחרת — ענפים שניצבו בפני ביקוש מקומי מואט, או אף מצטמצם ב-1979, לאחר האצה ב-1978; כאלה: ניכר גידול בחלק התפוקה המופנה ליצוא ב-1979 לאחר צמצום ב-1978. כאלו הם ענפי הטכסטיל וההלבשה, נייר ודפוס, גומי ופלסטיקה, מתכת בסיסית, חשמל ואלקטרוניקה¹¹. ענפים אלו קשורים ברובם למוצרי צריכה פרטית, ומיעוטם להשקעות בחקלאות ובבנייה. בקבוצת הענפים השלישית, שבה ירד חלק התפוקה ליצוא, שלטת השפעת הניתוק של קשרי הסחר עם איראן. עם קבוצה זו נמנים ענפי המכוונות ומוצרי המתכת והמינרלים האל-מתכתיים.

בלימת הגידול ביצוא היהלומים, בשנת 1977, נתפתחה לירידה כמותית בשנתיים שלאחר-מכן, שנצטברה לכדי 26 אחוזים מייצוא הענף בשנת 1977. התפתחות הענף מובאת בלוח הבא:

⁹ ראה לוח ה'4 ולוח ה'2-א'.

¹⁰ ראה גם פרק התעשייה, וכן לוח ה'5 בפרק זה.

¹¹ בענפי העור והעץ, הקרובים באפיים לקבוצה זו, היתה ירידה במשקל היצוא ב-1978 ואי שינוי ב-1979 — רב המצביע, כנראה, על קושי בהסטה חוזרת ליצוא.

ענף היהלומים, 1975 עד 1979

1979	1978	1977	1976	1975	
(מיליוני דולרים)					
1,224	1,318	1,003	712	549	1. יצוא יהלומים (נטו) ¹ , מחירים שוטפים
846	1,053	937	616	412	2. יבוא יהלומים (נטו) ¹ , מחירים שוטפים
378	265	66	96	137	3. התרומה למאזן התשלומים (מחירים שוטפים) [(1)-(2)]
197	162	46	71	100	4. התרומה מנוכה במחירי יצוא מוצרים למעט יהלומים (100 = 1975)
1.45	1.25	1.07	1.16	1.33	5. היחס בין יצוא ליבוא במחירים שוטפים
107	128	155	122	100	6. מרד מגמת הצבר מלאי: (שינוי כמותי ביבוא מחולק בשינוי כמותי ביצוא — (1975 = 100)
116	120	124	106	100	7. מרד תנאי הסחר: (שינוי במחירי יצוא מחולק בשינוי במחירי יבוא — (1975 = 100)

(1) מוצא מוחזר ומיבוא מוחזר.
המקור: נתוני מאזן התשלומים.

מתברר שהירידה הכמותית ביצוא היהלומים אינה משקפת ירידה בתרומתו למאזן התשלומים, משנלקח בחשבון יבוא היהלומים באותה שנה. דבר זה לא נעשה בנייתו יצוא היהלומים כחלק מכלל היצוא בניתוח עד כה. תרומת היהלומים בדולרים גדלה דווקא בשנים 1978 ו-1979 לעומת השנתיים הקודמות, ואף אם ננכה אותה במחירי המוצרים האחרים — עדיין נקבל גידול משמעותי (שורה 4). בבחינת מגמת הצבר המלאי עולה שבשנים 1976, 1977 נצבר מלאי גדול מתוך ציפיות, כנראה, לעליית מחירים, שהתממשו בשנת 1977. ועם מיצוי עליית המחירים, התהפכה המגמה, כשהיבוא יורד מהר משיוור היצוא כמותית. הפיגור בעליית מחירי יהלומי הגלם בשנים 1976 ו-1977, והתאמת המחיר בשנתיים העוקבות, משתקפות במדד תנאי הסחר של הענף (שורה 7): מצטיירת תמונה כללית של עיסקת מלאי מוצלחת במיוחד, על רקע ניצול של זמינות אשראי לענף, שפירותיה נקטפים בשנים 1978-1979, למרות השפל, לכאורה, ביצוא בשנתיים אלו¹². ביצוא האשלג, והפוספטים, רכיביו העיקריים של יצוא המחצבים, נסתמנו ב-1978 מגמות שונות: יצוא האשלג גדל ב-2.5 אחוזים והוא נמצא בניצול כמעט מלא של כושר הייצור שלו, כששלב ההשקעות הבא עומד להכשיל ב-1982, וזאת — נוכח גידול רב במחירים, הנובע ממחסור

¹² הנתונים הסטטיסטיים של ענף זה, ובמיוחד מדדי המחירים, הם בעלי מהימנות נמוכה משל יתר מערכת סחר-חוץ. אולם גם כך המגמות המצטיירות חדות מספיק. כנראה, כדי להעיד על ההתפתחות.

היצוא הישיר בתפוקת התעשייה בכמוצות עיקריות, 1972 עד 1979

1978—1979	1976—1977	1973—1975	1970—1972	
תעשיות קלות				
7.0	12.8	3.3	13.5	הגידול ביצוא
6.0	5.8	2.3	9.1	הגידול בסך התפוקה
1.2	2.1	-0.6	2.5	מזה: תרומת היצוא (הישירה)
17.8	18.0	16.3	19.1	משקל היצוא בתפוקה
16.3	14.9	14.6	16.6	משקל היצוא בתפוקה ¹
תעשיות כימיות				
16.4	16.2	17.6	15.2	הגידול ביצוא
6.3	9.2	7.0	15.8	הגידול בסך התפוקה
8.1	6.8	6.0	4.7	מזה: תרומת היצוא (הישירה)
54.8	44.7	39.5	31.2	משקל היצוא בתפוקה
60.9	37.4	35.2	26.4	משקל היצוא בתפוקה ¹
תעשיות מתכת — אלקטרוניקה				
10.3	35.2	20.2	16.0	הגידול ביצוא
7.6	4.3	7.5	10.6	הגידול בסך התפוקה
2.5	5.8	2.3	1.5	מזה: תרומת היצוא (הישירה)
24.8	22.3	12.1	9.9	משקל היצוא בתפוקה
27.2	24.6	13.3	11.5	משקל היצוא בתפוקה ¹
סך כל התעשייה				
9.8	20.6	5.0	14.2	הגידול ביצוא
6.6	5.5	4.4	10.0	הגידול בסך התפוקה
2.2	3.8	0.8	2.3	מזה: תרומת היצוא (הישירה)
23.1	21.4	16.5	16.7	משקל היצוא בתפוקה
23.6	20.1	15.9	15.6	משקל היצוא בתפוקה ¹

הגדרות:

תעשיות קלות: מזון, טקסטיל, הלכה, עור, עץ, נייר והוצאה לאור, מינרלים אל-מתכתיים, גומי ופלסטיק ותעשיות שונות.

תעשיות כימיות: ענף הכימיה למעט יצוא דלק.

תעשיות מתכת-אלקטרוניקה: מתכת, מוצרי מתכת, מכונות, כלי הובלה, חשמל ואלקטרוניקה.

סך כל התעשייה: כל התעשייה, למעט יהלומים מחצבים ודלק.

1) כמתירים שוטפים וכשער אפקטיבי, במקומות אחרים החשוב כמתירים כבועים של 1972 ליצור.

המקור: עיבודי בנק ישראל.

בשוק עולמי. יצוא הפוספטים גדל כ-49 אחוזים בקירוב – תוצאה של הבשלת השקעות בהיקף ניכר בענף עצמו, ובאמצעי השינוע שלו בשנים האחרונות. חלק גדול מהפוספטים עובר תהליכי עיבוד, ואז הוא נכלל ביצוא של ענף הכימיה הבסיסית. בענף משנה זה חל בשנים האחרונות גידול כמותי רב של יצוא דשנים למיניהם, הנובע גם הוא מהשקעות גדולות, שנעשו בשנים האחרונות. חלק אחר מהגידול השנה נובע מן התעשייה הפטרוכימית; תעשייה זו נבנית למעשה כתעשייה מחליפת יבוא אולם עד שתושלם ההשקעה בכל חוליות שרשרת העיבוד – מבחי הזיקוק ועד למוצרים הסופיים – נוצרים עודפי ייצור בעלי אופי של מוצרי ביניים. הללו מיוצאים, אך יצוא זה נושא, כאמור, גוון ארעי, בשל אי השלמת ההשקעה. כדאיות יצוא זה למשק מוטלת בספק. רמז לכך יכולה לשמש העובדה שמפעלים אלה נושאים הפסדים בשנתיים האחרונות, על אף התמיכה הניתנת להם. הן דרך מחיר חומרי-היגנה והן דרך קרנות היצוא.

ביצוא ענפי הטקסטיל וההלבשה חל השנה גידול מרשים: כ-25 אחוזים בטקסטיל וכ-15 בהלבשה. יצוא הטקסטיל נובע, נוסף על התפתחויות בביקושים המקומיים, גם מהיווצרות מצב מיוחד בשוק זה באירופה, שעליית המחירים בו (בשל התארגנות קרטלית) יחד עם סגירת השוק האירופי בפני יבוא מהמזרח הרחוק, יצרה קרקע נוח ומיעוט מתחרים ליצוא הישראלי. יצוא ההלבשה נהנה גם הוא באירופה מהגנה העקיפה, הטמונה באיסור היבוא מהמזרח הרחוק. יצוא התכשיטים, ובעיקר שרשרות הזהב, גדל השנה; המגבלה על היקפו נבעה בעיקרה מקיום מכסות יבוא בארה"ב, שהיא ארץ היעד של מרבית יצוא התכשיטים.

היצוא החקלאי גדל כ-1979 7- אחוזים לאחר גידול של 8 אחוזים כ-1978. כמחצית מהתוספת נובעת מענף הדרים והאחרת – מיצוא כותנה ואבוקדו. ענף הפרחים, שהתרחב מאד בשנים האחרונות, ותרם כ-60 אחוזים לתוספת היצוא החקלאי כ-1978, סבל ממשבר חריף, שהחל להסתמן בסוף 1977, התחזק והגיע לשיאו בסוף 1978 ותחילת 1979 (עונת היצוא תש"ל¹³). יצוא הפרחים עלה ב-9 אחוז כמותית – לאחר גידול של 86 אחוזים בשנה הקודמת, תוך ירידת מחירים של 8 אחוזים (בדולרים). כמה סיבות נצטרפו יחד למשבר בענף הפרחים: ירידת הביקוש לפרחים באירופה, כתחילת 1979, עקב תנאי אקלים קשים, וקשיי שיווק וארגון, שנבעו מצמיחה מהירה של הענף היו העיקריות שבהן; סגירת השוק האיראני הביאה לירידה ביצוא ענפי בעלי החיים, בחלקו עודפי ייצור (בעיקר ביצי מאכל) ובחלקו יצוא רווחי, שטרם נמצא לו שוק תחליפי. לעומת זאת, גדלה תרומתו של ענף ההדרים, על רקע ירידה ביצוא כ-1978, שנבעה ברובה מהרעלת תפוזים והשבתת צי הסוחר כתחילת 1978. יציבותו של ענף ההדרים בשנים האחרונות משקפת שווי משקל מסוים; חלק ניכר ונתון מהיצוא לשוק האירופי הינו בידי ישראל, אולם אין התרחבות לשווקים חדשים, השינויים ביצוא נובעים בעיקרם מתנודות בביקוש ושינויים בהיצע הארצות המתחרות.

4. יצוא השירותים

יצוא השירותים¹⁴ גדל בשנת 1979 כ-612 מיליון דולר, לאחר גידול של 391 מיליון כ-1978. הגידול הכמותי ביצוא היה כ-7 אחוזים, לאחר 14 אחוזים בשנה הקודמת.¹⁵ היצוא כפי שהוא מוגדר כאן לצורך ניתוח עקבי של מאזן התשלומים, מכיל רכיב הקשור ליבוא המוצרים: הובלה וביטוח של מטעני יבוא בחברות ישראליות. נוסף על כך, הוא מכיל סעיפים, המקובצים בקבוצה ב' הארצות המתחרות.

¹³ ראה גם פרק החקלאות.

¹⁴ יצוא שירותים, לפי יבוא המוצרים סי"ף ויצוא פו"ב, כולל יצוא לשטחי ממשל ומותאם לחשבונאות הלאומית.

¹⁵ גידול זה נאמד מנתוני חשבונאות הלאומית, הכוללים תקבולים לגורמי ייצור בארץ. ניתוח כמותי של השירותים הוא בעייתי בשל העדר מדרי מחירים מהימנים לסעיפי השירותים. משום כך, בין היתר, בחרנו להתרכז ביצוא שירותים בקבוצה א', המוגדרת להלן.

יצוא שירותים, 1972 עד 1979

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת									
1979	1978	1977	1976	1975	1979	1978	1977	1976	1975
(מחירים, מחירים שוטפים)					(מיליוני דולרים, מחירים שוטפים)				
1. יצוא שירותים									
23	17	21	16	2,197	1,785	1,527	1,254	1,035	קבוצה א'
3	15	15	21	874	836	736	621	557	תחבורה
47	2	13	32	148	101	99	86	78	הובלת מטעני יצוא
—14	28	12	25	366	426	332	307	264	הובלה בין נמלים זרים
20	—7	29	10	200	166	178	132	107	הובלת נוסעים
12	13	8	16	160	143	127	96	108	הובלה אחרת
33	6	38	11	787	592	559	425	292	תיירות
54	50	12	13	536	357	232	208	186	שירותים אחרים
2. יצוא שירותים —									
39	24	9	23	1,121	805	651	561	552	קבוצה ב'
16	13	12	12	338	291	258	228	207	ביטוח
23	8	15	14	16	13	12	7	9	ביטוח מטעני יצוא
16	13	12	12	322	278	246	221	198	ביטוח אחר
55	33	8	36	764	494	371	312	321	שירותי הון
—5	—9	—4	—4	19	20	22	21	24	ממשלה לנ.מ.א.
סך הכול קבוצות									
28	19	17	18	3,318	2,590	2,178	1,815	1,587	א' וב'
23	—18	20	10	86	70	85	80	59	3. יצוא לשטחי הממשל
סך הכול לפי מאוזן התשלומים									
28	18	17	18	3,404	2,660	2,263	1,895	1,646	[(1) + (2) + (3)]
4. התאמת השירותים ליבוא									
20	9	3	36	271	225	207	178	195	מוצרים סי"ף
מזה:									
22	9	7	36	256	210	193	165	181	הובלת מטעני יבוא ¹
0	7	0	33	15	15	14	13	14	ביטוח מטעני יבוא ¹
סך כל היצוא לפי יבוא מוצרים סי"ף									
27	17	16	19	3,675	2,885	2,470	2,073	1,841	סך כל היצוא לפי
22	16	17	17	3,385	2,773	2,382	1,974	1,729	חשבוניות לאומיות ²
העלייה או הירידה (—) בכמות									
8	19	14	3						של יצוא שירותים קב' א'
7	14	10	2						של סך כל יצוא השירותים ³

(1) בחברות ישראליות.

(2) סך כל היצוא לפי יבוא מוצרים סי"ף, פחות תקבולי ריבית של הסקטור הציבורי.

(3) לפי הגדרות החשבונאות הלאומית. יצוא השירותים בשער חליפין רשמי. בתוספת תמיכות ליצוא ותקבולים לגורמי ייצור ישראליים מחוץ לארץ.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נתוני מאזן התשלומים וחשבוניות לאומיות.

כלוח ה'6: ביטוח, שירותי הון ושירותים בסעיף ממשלה ל.נ.מ.א. מידת רגישותם של סעיפים אלה לשער החליפין, ולכוחות של ביקוש והיצע, מעטה. לכן קיבצנו אותם סעיפי שירותים שהם בגדר יצוא והתפתחותם ניתנת להסבר על ידי משתנים כלכליים, בקבוצה א': דהיינו — יצוא שירותי תחבורה, תיירות ושירותים אחרים — סעיף הכולל בעיקר תשלומים לגורמי יצוא בארץ עבור יצוא ידע, ניהול החזקת סוכנויות יבוא; עבורות בחוץ לארץ, עמלות ותמלוגים למיניהם. זוהי הקבוצה הכוללת גם במצרף "יצוא א'", שעליו נתמקד הדיון לעיל.

הגידול הכמותי ביצוא השירותים בקבוצה א' היה 8 אחוזים, לאחר 19 אחוזים ב-1978 ו-14 אחוזים בשנתיים הקודמות. האצת היצוא בשנת 1978 התרכזה בעיקרה בגידול הרב בסעיף השירותים האחרים — תוצאת הפיחות הגדול במיוחד שממנו נהנו תקבולים אלו עם האחדת השערים, ההאטה בשיעור הגידול בשנה העוקבת נובע כולו מירידה ביצוא שירותי התחבורה, שנפגע במיוחד מניתוק הסחר עם איראן. סעיף זה כולל את תפוקת צינור הנפט אילת-אשקלון, שהושבת כליל, עם ההשפעה הנובעת על הספנות, שרוב מעמס ספינותיה הוקדש להובלת דלק מאיראן לארץ ולנמלים זרים. מכה זו ניכרת היטב בירידה ביצוא בסעיף ה"הובלה בין נמלים זרים", ובחלק מהרכיבים הכלולים ב"שירותי הובלה אחרים".

הובלת הנוסעים שכולה נובעת מתפוקת ענף התעופה הבינלאומית, גדלה השנה במדה רבה (10 אחוזים נומינלית בדולרים), על רקע שביתה ממושכת ב-1978 ב"אל-על" שהביאה לירידת ההכנסות בסעיף זה בשנה הקודמת. לפיכך הואצה השנה הובלת הנוסעים בתעופה, למרות ההאטה בגידול סך התנועה האווירית בעולם, ובין ישראל לארצות אחרות בפרט. הובלת מטעמי היצוא גדלה השנה מהר יותר מגידול היצוא, לאחר התפתחות הפוכה בשנת 1978. גם זאת עקב הכסים הנמוך שנרשם אשתקד. סך היצוא כענף ירד ב-5 אחוזים, ירידה המוסברת, כאמור, בהשבתה שלמה של הובלת הדלק מאיראן.

ההכנסות מענף התיירות עלו ב-16 אחוזים, לאחר גידול של 12 ו-17 אחוזים ב-1978 וב-1979 בהתאמה. גידול זה נובע בחלקו מעלייה של 5.4 במספר ימי-תייר בארץ (גידול של 4 אחוזים במספר התיירים) ויתרתו — מעליית ההכנסה ליום-תייר. ייתכן שהדבר קשור בגידול יחסי של חבילות-סיוור, המביאות לעליית ההכנסה ליום שהות בארץ.

סעיף ה"שירותים האחרים" גדל ב-23 אחוזים כמותית, לאחר גידול חד, של כ-70 אחוזים בשנת 1978, בשל העידוד הנזכר שבהאחדת השערים בסוף 1977. רכיב לא קטן ממנו נובע מ"דמי סוכן" — תשלום לסוכנויות בארץ, המייצגות חברות זרות. לפיכך מתפתח סעיף זה בהתאמה לנפח היבוא, וההכנסות ממנו אכן עלו בשנתיים האחרונות, עם הגידול ביבוא.

רכיב הערך המוסף ביצוא השירותים הוא גבוה יחסית, ועליית משקלו בסך היצוא תורמת לגידול הערך המוסף של היצוא הכולל, כמוצג כלוח ה'2.

ביטוח מטעני יצוא הוא בעל היקף קטן, ואינו נתון לתנודות גדולות. בסעיף הביטוח האחר יש קשר הדוק בין צד הזכות לבין החובה במאזן התשלומים, שכן מול תקבולים עבור תביעות, בצד הזכות, קיימים תשלומים עבור פרמיות ועמלות בצד החובה, ולהיפך. היתרה נטו של הביטוח האחר הינה חיובית השנה, בסך 10 מיליון דולרים, לאחר יתרות שליליות ב-1978 של 6 מיליון דולרים, ו-1.7 מיליון ב-1977.

צד הזכות של שירותי ההון כולל רכיב של דיבידנדים ורווחים על השקעות, ורכיב אחר של תשואה על יתרות מטבע החוץ של המשק המושקעות בחוץ לארץ. ב-1979 חל גידול בשיעור הריבית עם התרחבות כנסים במטבע חוץ, המושקעים בחו"ל. כן כלולים בסעיף זה תקבולים בעלי אופי חד-פעמי, שהם חלק מתקבולי הריבית של הסקטור הציבורי הכלולים בסעיף זה¹⁶.

¹⁶ ראה פרק ו': יבוא ההון ומצבת החובות.

היצוא לפי מאזן התשלומים ולפי החשבונאות הלאומית, 1974 עד 1979

1979	1978	1977	1976	1975	1974	
יצוא המוצרים (מיליוני דולרים)						
4,301	3,716	2,963	2,306	1,835	1,737	(1) יצוא לפי סחר חוץ (נטו)
446	390	466	392	370	299	(2) יצוא לשטחי ממשל
—24	—31	—26	—28	—25	—31	(3) התאמות מאזן התשלומים
4,723	4,075	3,403	2,670	2,180	2,005	(4) סך הכול לפי מאזן תשלומים וחשבונות לאומיים
יצוא השירותים (מיליוני דולרים)						
3,318	2,590	2,178	1,815	1,587	1,637	(5) יצוא השירותים (לפי רישום היבוא פו"ב)
86	70	85	80	59	77	(6) יצוא לשטחי ממשל
3,404	2,660	2,263	1,895	1,646	1,714	(7) סך הכול לפי מאזן תשלומים [(5) + (6)]
271	225	207	178	195	182	(8) הובלה וביטוח של מטעני יבוא בחברות ישראליות
3,675	2,385	2,470	2,073	1,841	1,896	(9) יצוא מותאם ליבוא מוצרים סי"פ [(7) + (8)]
—290	—112	—88	—99	—112	—129	(10) פחות: תקבולי ריבית של הסקטור הציבורי
3,385	2,773	2,382	1,974	1,729	1,767	(11) סך כל השירותים מותאם לחשבונאות הלאומית [(9) — (10)]
סך כל היצוא לפי החשבונות הלאומיים						
8,108	6,818	5,785	4,644	3,909	3,772	(12) מיליוני דולרים [(4) + (11)]
209,907	120,353	67,329	40,458	27,021	18,812	(13) מיליוני ל"י ¹

(1) היצוא כולל תקבולים מחוץ לארץ לגורמי ייצור ישראליים. בשער החליפין רשמי, ובתוספת תמיכות ליצוא המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

(15.8)	(16.8)	(0.4)	(-7.1)	(5.0)	(1.8)	(34.0)	(-11.1)	(71.5)	(58.8)	(49.7)	(36.8)	(49.7)	חומרי הדברה
				20.0	20.8	19.9	8.9						מזה : כימיה למעט דלק
16.4	15.7	14.7	3.3	-40.1	25.5	19.1	5.7	9.9	14.2	9.7	7.1	6.5	מינרלים אל-מתכתיים
(16.2)	(16.4)	(12.6)	(4.1)	(-29.7)	(5.1)	(14.5)	(-1.8)	(5.7)	(7.1)	(5.8)	(4.5)	(4.4)	זכוכית ומוצריה
23.0	0.7	6.4	-6.5	7.9	-15.0	61.4	-18.9	38.1	29.1	34.0	19.8	26.1	מתכת בסיסית
(21.7)	(3.7)	(14.1)	(-0.7)	(32.3)	(-6.9)	(81.5)	(76.2)	31.9	19.8	20.3	9.8	5.6	מתכות אל-ברזליות
9.7	15.0	11.4	0.4	4.4	34.8	11.5	75.6	254.0	230.5	147.5	118.8	67.4	מוצרי מתכת
11.2	16.1	11.5	-0.9	-24.8	-2.7	20.5	68.1	132.3	158.2	140.0	104.1	62.5	מכונות
9.7	17.1	11.1	1.3	38.3	26.1	45.1	125.8	364.1	240.1	162.6	100.2	43.8	כלי הובלה
(9.4)	(17.0)	(11.0)	(3.1)	(43.7)	(55.4)	(19.2)	(157.1)	(314.5)	(200.0)	(110.0)	(83.2)	(35.6)	מטוסים וחלקיהם
(9.7)	(17.1)	(11.1)	(1.5)	(25.0)	(-3.7)	(. .)	(57.0)	(29.3)	(21.2)	(35.3)	(0.8)	(0.5)	אניות וחלקיהם
10.7	17.0	7.2	0.0	10.8	-10.3	8.6	15.0	158.4	137.2	130.7	112.3	97.7	חשמל ואלקטרוניקה
(7.1)	(16.6)	(5.5)	(0.2)	(-27.0)	(-21.4)	(-4.8)	(23.9)	(43.2)	(55.4)	(60.5)	(60.2)	(48.5)	מכשירי קשר
10.7	15.7	9.9	-0.3	9.9	11.8	22.9	53.4	936.9	795.1	614.8	455.2	297.5	סך כל מתכת ואלקטרוניקה
				30.0	2.8	24.6	19.2						מזה : למעט יצוא ביטחוני
5.7	57.6	35.6	7.3	-9.2	-14.7	1.3	16.4	1,419.0	1,477.4	1,099.0	799.8	640.8	יהלומים (ברוטו)
(5.7)	(57.6)	(35.6)	(7.3)	(-12.1)	(-16.6)	(3.9)	(21.0)	(1,224.1)	(1,317.5)	(1,002.7)	(712.0)	(548.6)	יהלומים (נטו)
18.6	34.7	16.8	4.6	32.1	20.4	28.4	35.2	167.3	107.9	66.0	44.0	31.1	תעשיות שונות
13.3	30.4	17.4	0.9	1.8	-1.6	11.3	24.6	3,920.1	3,400.3	2,650.2	2,027.2	1,612.3	סך כל היצוא התעשייתי
18.8	13.8	6.4	-3.1	9.5	8.9	18.8	30.4	2,501.1	1,922.9	1,551.2	1,227.4	971.5	יצוא תעשייתי למעט יהלומים
													יצוא תעשייתי למעט
				11.8	9.1	18.6	26.0						יהלומים ודלק
				16.3	6.5	17.5	13.9						מזה : למעט יצוא ביטחוני
								74.4	65.8	46.6	62.2	50.9	יצוא אחר
								41.3	33.9	23.5	23.2	18.2	דלק ומוון לאניות ומטוסים
								9.9	13.5	9.3	23.6	6.2	מכירת אניות ומטוסים ישנים
13.3	27.3	16.0	1.8	2.4	0.0	10.1	22.2	4,550.3	3,921.3	3,033.2	2,414.4	1,941.0	סך כל יצוא המוצרים
								251.4	205.1	118.9	108.6	106.2	יצוא מוחזר
13.3	27.3	16.0	1.8	2.1	-1.5	10.8	23.5	4,298.9	3,716.2	2,932.7	2,305.8	1,834.8	סך כל המוצרים (נטו)
													סך כל המוצרים (נטו)
17.7	12.8	6.7	-0.9	9.0	8.5	15.3	24.9	3,074.8	2,398.6	1,957.8	1,592.5	1,285.3	למעט יהלומים
													סך כל המוצרים (נטו)
				9.4	8.6	15.2	23.7						למעט יהלומים ודלק

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה - נתוני סחר חוץ.

לוח ה' 3 א'

אינדיקטורים לכדאיות היצוא התעשייתי, 1973 עד 1979

העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)	העלייה או הירידה (—) התמורה לע"מ/ שכר ליהירות תפוקה (אחוזים) (9)
8.0	108.0	5.9	105.9	18.5	118.5	3.5	103.5	21.2	121.2	120.6	113.6	129.0	25.5	125.5	1973
1.2	109.3	—6.3	99.3	47.3	174.6	—5.3	98.0	45.9	176.8	185.6	149.9	184.7	38.1	173.3	1974
8.9	119.0	4.7	103.9	36.0	237.5	4.3	102.2	36.5	241.4	255.1	207.5	246.8	42.4	246.8	1975
—3.4	114.9	—1.6	102.2	25.8	298.8	—2.2	100.0	26.6	305.5	325.2	266.7	304.4	23.8	305.6	1976
—1.0	113.8	3.8	106.2	33.4	398.6	1.9	101.9	36.0	415.4	432.9	374.0	420.3	38.5	423.2	1977
0.9	114.8	2.6	108.9	53.7	612.5	1.7	103.6	55.0	643.7	657.7	566.5	687.0	57.6	667.0	1978
—9.5	104.0	—6.3	102.0	77.7	1,080.4	—5.0	97.4	77.2	1,140.4	1,179.4	1,006.7	1,188.6	66.5	1,110.6	1979
4.2	117.5	0.9	105.6	6.4	350.1	1.8	102.4	5.4	360.8	380.3	320.2	361.3	7.3	639.6	I 1977
—7.3	108.9	—0.9	104.6	6.9	374.2	—1.8	100.6	7.9	389.2	404.0	365.5	383.6	5.9	391.5	II
3.1	112.4	1.4	106.1	7.3	401.6	0.8	101.4	8.0	420.5	439.1	385.3	418.1	8.9	426.2	III
3.7	116.6	1.7	107.9	16.6	468.4	1.5	102.9	16.8	491.0	508.2	423.1	520.1	18.6	505.3	IV

1.3	118.1	4.6	112.9	10.8	518.9	2.9	105.9	12.6	553.0	558.2	480.8	607.8	15.9	585.6	I 1978
4.1	113.3	-4.8	107.4	12.6	584.4	-3.1	102.6	10.7	612.1	626.9	537.8	651.1	7.2	627.9	II
3.2	116.8	2.5	100.2	8.5	634.1	2.2	104.8	8.9	666.3	677.7	583.2	719.4	11.2	698.5	III
-4.0	112.1	-7.3	106.1	12.4	712.7	-3.1	101.6	11.7	744.1	767.9	660.9	774.8	8.3	756.2	IV
-7.4	103.8	-3.9	102.0	12.0	798.4	-3.9	97.6	12.1	833.8	864.0	759.6	845.0	7.6	814.0	I 1979
-0.5	103.3	-1.0	100.9	22.5	978.1	0.1	97.7	21.2	1,010.2	1,038.8	901.6	1,054.9	21.2	986.8	II
-1.2	102.0	2.2	103.2	18.0	1,154.3	-0.5	97.2	21.3	1,225.3	1,255.8	1,078.2	1,300.7	20.7	1,190.7	III
2.3	104.4	-1.2	102.0	23.3	1,423.0	-0.5	96.7	22.5	1,500.7	1,558.2	1,277.1	1,595.3	21.9	1,450.9	IV

אינדיקטורים לכדאיות היצוא התעשייתי, כולל סובסידיה לצורך אשראי מוכוון

2.7	116.9	3.5	109.9	53.7	612.5	2.6	104.6	55.0	643.7	657.7	566.5	687.0	59.1	673.4	1978
9.8	128.4	4.2	114.5	77.7	1,088.4	4.5	109.3	77.2	1,140.4	1,179.4	1,006.7	1,188.6	85.0	1,246.0	1979

הנתונים הם לגבי היצוא התעשייתי, למעט יהלומים, מחצבים ודלק. תאור החישובים ובוניית המדרים בלוח מובא בנספח לדוח בנק ישראל 1977. הלחן הסבר על השינוי והתוספת שהוכנסו ללוח בשנה זו. מפתארגישוחם של המדרים לביטול סובסידיות על מוצרים חיוניים, ובשל העובדה ששינויים בסובסידיות אינם מבטאים שינוי במחיר ליצורן ומכל מקום הקשר שלהם ליצוא קלוש. נהוג היה לנכות את אומדן השפעת הביטול ממדר המחירים הסיטוניים. בשנה זו הונהג ניכוי שיטתי של השפעות אלו על ידי נכרי ענף המזון ממדר המחירים הסיטוניים. שיטה זו משנה את המדר באשר היא מנכה את השפעתה המאצה של הסובסידיה למוצרים כשמבטלים סובסידיות אך גם את השפעתה הממתנת בין ביטול סובסידיות למישנהו. כתוצאה מכך קטן באופן ניכר הצבר הגידול במדר התמורה היחסית ליצוא, ובמידה מתונה יותר מדר רווחיות היצוא יחסית לתשומות. התסגרות המדרים רביע — רביע איטה שונה מאוד. ראה לוח זה בדו"ח בנק ישראל 1978.

בדו"ח זה ניתן ביטוי לראשונה להשפעת הסובסידיות דרך קרנות היצוא על מדדי הכדאיות. הסובסידיה נאמדה כהפרש שבין הריבית על אשראי חפשי לריבית בקרן מוכפלת ביתרה השנתית הממוצעת של הקרן. כריבית על אשראי חפשי נלקחה הריבית האפקטיבית הממוצעת בחח"ד. כריבית על אשראי חפשי במט"ח נלקחה ריבית היורו-דולר בתוספת מרווח בסך שני אחוזים ובתוספת הריבית המיוחדת בסך 12 אחוזים שהוטלה על ידי בנק ישראל בראשית 1979. שער החליפין שהשתמשו בו נגזר ממשואת הארביטראז' בהנחה שהיה מעבר בין אשראי חפשי בל"י ובמט"ח. זהו אומדן לשער החליפין הצפוי בשוק ועל כן מתאים לאומדן הסובסידיה הצפויה בקרן. ההפרש הנובע מההבדל בין שער החליפין בדיעבד (חוברי או שלילי) לבין הצפוי, אינו מיוחד ללווים בקרנות היצוא דוקא.